

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע י

פרשת ויקהל-פקודי ושבט פרה, תשע"ב
מספר 958

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

חכמת הלב יאיר ברקאי

רבינו בחיי אבן פקודה כותב בהקדמתו לספרו הידוע "חובות הלבבות" את הדברים האלה:¹
וכיון שקוטב המעשה ועמודו בנויים על כוונת הלב ומצפוננו, ראויה שתהא חכמת מצוות הלב
קודמת בטבע לחכמת מצוות האיברים.

בפרק ל"ה, הפותח את פרשתנו, נזכר הלב מניין פעמים בתארים שונים, כגון: "חכם-לב" (י); "נְשֹׂאֵ
לְבוֹ" (כא); "נְדִיב לֵב" (כב) וכיו"ב. אין ספק אפוא שהלב כמטונימיה² משמש מילה מנחה בפתח
פרשתנו ומלווה אותה לכל אורכה.

נדיבות הלב מקיפה את העם כולו מתוך תובנה אמיתית שהכול נרתמים באחדות מושלמת להקים
משכן לשכינת ה' בעמו: "כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אֶתֶם לְהֵבִיא לְכָל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת
בְּיַד מֹשֶׁה הַבְּיָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לֵה' (לה:כט).

המלבי"ם מדגיש בפירושו על הפסוק את נדבת הלב כמאפיין בולט של בניית המשכן:
עיקר תרומת ה' אשר חלה עליו הקדושה היה עיקר הנדבה... שעיקר התרומה היא נדבת הלב, והיה
בין בני ישראל עניים שלא היה בידם כל מאומה להתנדב, אבל התנדבו ברוחם, היינו שחשבו
ברוחם שאם היה להם עושר גדול היו מתנדבים כל המשכן וכל כליו והיו עושים הכל משלהם, וה'
שיודע מחשבת לבם קבל הסכמתם זאת כאילו התנדבו בפועל.

אכן, מלאכת הקמת המשכן היא ייחודית ואינה יכולה להתבצע רק באמצעות מיומנותם המקצועית
וחכמתם של העושים במלאכה, אף אם תיעשה בהתלהבות רבה. היא חייבת להיות מלווה ברגשות אמונה
עמוקים ובחרדת קודש, ולכן דאג ה' לצייד את הנבחר למלאכה בתכונות המתאימות: "וַיִּמְלֵא אֶתֹ
רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בְּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה" (לא). ובסיומו של הפרק הדברים מפורטים אף יותר:
"מֵלֵא אֶתֶם חָכְמַת לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכַת חֶרֶשׁ וְחָשֵׁב וְרָקַם בְּתַכְלֵת וּבְאֲרָגְמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבִשֵּׁשׁ וְאֲרָג
עֲשֵׂי כָּל מְלָאכָה וְחָשְׁבֵי מְחֻשְׁבֹת" (לה).

בצד המחשבה הנצרכת לעשיית כל מלאכה, ובוודאי בכל הקשור למלאכת מחשבת, נוספה 'חכמת
הלב' כמרכיב מרכזי הנצרך למלאכה ייחודית זו. חכמת הלב מתבטאת גם בביטוי המיוחד המופיע
בפסוק הקודם: "וּלְהוֹרֹת נֶתָן בְּלְבוֹ" (לד).

'חכמת הלב' ניתנה לשני האנשים שהיו מופקדים על המלאכה: בצלאל ואהליאב. הם ניחנו גם
בנדיבות לב יוצאת דופן ובמוכנות ללמד אחרים את הצדדים המקצועיים. אין הדברים מובנים מאליהם:
רבים הם בעלי המקצוע השומרים על הסודות המקצועיים מתוך קנאות ורצון לשמור על יוקרתם
המקצועית, כפי שפירש ראב"ע על אתר: "כי יש חכמים רבים, שהם קשים להורות אחרים". ראויים
דבריו שנדייק בהם: הקושי בהוראה אינו נובע מחולשה דידקטית ואף לא בגלל הקושי של חומר
הלימוד, אלא משום שהחכמים (=בעלי האומנות) עצמם 'קשים'.

* ד"ר יאיר ברקאי הוא ראש המכללה האקדמית להוראה על שם הרא"מ ליפשיץ. הדברים מוקדשים לילדינו היקרים,
שירה וינון גוטמן, לציון יום הנישואין הראשון. יאריך ה' ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים.

¹ רבנו בִּהְיֵי בֶן יוֹסֵף אֲבָן פְּקוּדָה, 1120-1050, רב ופילוסוף בספרד.

² מטונימיה היא אמצעי פיגורטיבי הממחיש מושג או גורם באמצעות החלפתו בגורם אחר.

בצלאל ואהליאב מייצגים את הדמויות האידיאליות לבניית המשכן: מצוינות מקצועית נעלה בצד צניעות ונדיבות לב חדורת אמונה. המדרש מלמדנו על סיבות נוספות לבחירתם לתפקיד נשגב זה. על בצלאל נכתב (שמות רבה [וילנא] פרשה מח):

דבר אחר: "ראו קרא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן-אוּרִי בֶן-חֹר" (ל), מה ראה להזכיר כאן חור? אלא, בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודת כוכבים (במעשה עגל הזהב), נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחן. עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה חייך שאני פורע לך! משל למלך שמרדו עליו לגיונותיו עמד שר הצבא שלו ונלחם עמהם אמר להם: על המלך אתם מורדים?! עמדו והרגו אותו, אמר המלך: אילו ממון נתן לי לא הייתי צריך לפרוע לו? על אחת כמה וכמה שנפשו נתן עלי! מה אני עושה לו? אלא כל בנים שיצאו ממנו אני מעמידם דוכסים ואפרכים. כך בשעה שעשו ישראל העגל עמד חור ונתן נפשו על הקב"ה, אמר לו: חייך כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם שנאמר: "ראו קרא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל... וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים" (ל-לא), ולא זה בלבד, אלא כל מי שנתעסק במלאכת המשכן נתן בו הקב"ה חכמה ובינה ודעת שנאמר: "וַיַּעֲשׂוּ כָל-חֻכְמ-לְב" (לו:ח), ולא בבני אדם אלא אפי' בבהמה ובחיה שנאמר: "חֻכְמָה וְיָבוּנָה בְּהֵמָה" (לו:א), "בהמה" כתיב שנתנה חכמה באדם ובבהמה ולא נתפרסם מכולם אלא בצלאל, הוי: "קרא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל".

על-פי המדרש אפשר להסיק שבצלאל נבחר לתפקידו הרים רק בשל ייחוסו המשפחתי וכשכר לאביו המנוח על מסירות הנפש שגילה בעת מעשה העגל. אך חז"ל העריכו את בצלאל בזכות עצמו, כגון הדברים האלה (ברכות נה.):

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: **בצלאל על שם חכמתו נקרא**. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו: משה רבינו, מנהגו של עולם – אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר: עשה לי ארון וכלים ומשכן! כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא: עשה משכן ארון וכלים. אמר לו: שמא בצל אל היית וידעת! אמר רב יהודה אמר רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. כתיב הכא: "וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת" (לא), וכתוב התם: "ה' בְּחֻכְמָה יִסַּד-אֶרֶץ פּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה. בְּדַעַתוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקְעוּ" (משלי ג:יט-כ). אמר רבי יוחנן: **אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה**.

אם כן, בצלאל נבחר על-ידי ה' לבנות את משכנו בזכות חכמתו המקצועית וחכמת לבו, ואף זכות אבות עמדה לו שגילם באופיו את מסירות הנפש של סבו חור, שאפיינה גם אותו בעבודת ה'. לצד בצלאל במלאכת בניית המשכן עמד גם אהליאב בן אחיסמך (לד). יש להניח שאף הוא נבחר בזכות תכונותיו המתאימות לתפקיד, אך מדרש תנחומא (ויקהל יג) מוסיף הסבר שרש"י מסתמך עליו בפירושו לפסוק לה:

ואהליאב משבט דן, מן הירודין שבשבטים מבני השפחות, והשווהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן, והוא מגדולי השבטים, לקיים מה שנאמר (איוב לד:יט): "וְלֹא נִפְר-שׁוֹעַ לְפָנַי-דָּל". כלומר, מלאכת המשכן התאפיינה באחדות העם על כל שכבותיו. הבחירה באהליאב להנהיג את מלאכת בניית משכן ה' לצד בצלאל באה להמחיש את רעיון האחדות והשוויון בחכמת הלב, כי "רחמנא ליבא בעי" (רש"י סנהדרין קו:): – ה' חפץ במחשבת לבו של האדם, וזו נמצאת בכל שכבות העם.

המדרש בילקוט שמעוני (משלי רמז תתקכט) אומר:³
"וְהַחֻכְמָה מֵאֵין תִּמְצָא" (איוב כח:יב) מלמד שהיה שלמה מחפש ואומר היכן היא החכמה מצויה? ר' אליעזר אומר בראש, ר' יהושע אומר בלב, ואתיא כדעתיה (=הדעת נותנת כדעת) דר' יהושע דאמר החכמה היא בלב דכתיב: "נְתַתָּה שְׁמִתָּה בְּלִבִּי" (תה' ד:ח), ואין שמחה אלא חכמה שנאמר: "חֻכְמָה בְּנִי וְשִׂמְחָה לְבָבִי" (משלי כז:יא), וכן: "בְּנִי אִם-חֻכְמָה לְבַבְךָ יִשְׂמַח לְבָבִי גַם-אֲנִי" (שם כג:טו).
על כך כותב הגר"ד סולובייצ'ק⁴ את הדברים הבאים:

שתי הדעות משלימות זו את זו. אין ר' יהושע יכול לסתור את דעתו של רבי אליעזר, שהחכמה האינטלקטואלית מצויה בראש, ואין רבי אליעזר יכול לסתור את דעתו של רבי יהושע שהחכמה הרגשית, האינטואיטיבית-הנפשית, מצויה בלב, אי-אפשר להתקיים בלעדי שתיהן. כלומר מלאכת בניית המשכן היא נקודת החיבור בין שתי החכמות.

³ ראו מקבילה שונה במדרש משלי (בובר) פרשה א.

⁴ הרב י"ד הלוי סולובייצ'ק 1903-1993, ארה"ב. המובאה מספרו: ימי זכרון, ירושלים 1996, עמ' 112-113. אני מודה לידידי, מר יעקב כהן, על ההפניה למקור זה.